

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора **ЦИБУЛЬКО Людмили Григорівни**

на дисертацію **ІВАШКІВСЬКОГО Андрія Олеговича**

на тему: **«Формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю»**,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)»

галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»

Актуальність обраної теми та її зв'язок з відповідними планами галузей науки.

Актуальність дисертації Івашківського Андрія Олеговича на тему: «Формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю» є безсумнівною, адже аграрний сектор – це базова ланка національної економіки, а відтак усі аспекти підготовки фахівців для аграрної галузі є надзвичайно важливими. Правові питання охоплюють різні заходи та сфери сільськогосподарського виробництва й аграрного бізнесу: від якості продукції до охорони навколишнього середовища, ощадливого використання природних ресурсів, збереження біорізноманіття, добробуту тварин, підприємницької діяльності фермерських господарств та багато іншого. Тому можна сказати, що фахівці аграрного профілю є відповідальними за ключові аспекти життя як окремих громад, так і в цілому суспільства. Вони забезпечують виробництво продуктів харчування, сировини й підтримують середовище проживання, тим самим підтримуючи якість життя. Для успішної професійної діяльності у кожній сфері необхідно знання чинних норм, стандартів і правил, а також їх дотримання. Зважаючи на це, формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю має бути важливим складником їхньої професійної підготовки. Висловлене свідчить про своєчасність і важливість дисертації здобувача.

Дослідження було проведене в межах науково-дослідної теми кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України «Теоретико-методичні основи навчально-виховної роботи у природоохоронних та аграрних вищих навчальних закладах» (номер державної реєстрації 0115U003561).

Найсуттєвіші наукові результати, що містяться в дисертації. Варто відзначити, що дисертантом здійснено аналіз розробленості проблеми дослідження у працях вітчизняних і зарубіжних науковців; визначено й обґрунтовано комплекс педагогічних умов, спрямованих на формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю; уточнено критерії, показники і рівні сформованості цього феномена; проведено експериментальну перевірку ефективності педагогічних умов формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю.

Проведений аналіз представленої дисертації в контексті найбільш суттєвих наукових результатів дозволив з'ясувати, що дисертантом: уперше визначений, теоретично

обґрунтований і експериментально перевірений комплекс педагогічних умов, які сприяють формуванню правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю у закладах вищої освіти (формування у студентів позитивного ставлення до права і правових засад професійної діяльності, запровадження до змісту підготовки майбутніх фахівців аграрного профілю вивчення юридичних прав і юридичних обов'язків особистості шляхом використання інноваційних технологій, розвиток звички до правомірної поведінки); розроблено модель цього процесу, яка складається з чотирьох взаємопов'язаних блоків (методологічно-цільовий, суб'єктний, змістово-технологічний, діагностико-результативний); схарактеризовано сутність і структуру правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю, яка розглядається як якісний стан правового життя суспільства, відображеного в досягнутому рівні досконалості правових актів, правової і правозастосувальної діяльності, правосвідомості та правового розвитку особистості; уточнено критерії (мотиваційно-ціннісний критерій, когнітивно-інформаційний, діяльнісно-поведінковий, морально-особистісний, оцінно-рефлексивний) з відповідними показниками й рівні сформованості (низький, середній, високий) правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю; подальшого розвитку дістали теоретичні засади і практичні аспекти формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю (розвиток мотивації майбутніх фахівців до опанування новітніми правовими знаннями, застосування інноваційних технологій).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність. Обґрунтованість наукових положень у дисертації Івашківського Андрія Олеговича забезпечується застосуванням широкого спектру сучасних методів дослідження та їх комплексним використанням. Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується результатами дослідження, проведеного дисертантом.

Висновки дисертації цілком корелюються із її змістом і відображають досягнення поставленої мети й реалізацію відповідно визначених завдань.

Тільки одна з публікацій, що стосуються теми дисертації, написана у свіаторстві з чітким визначенням частки здобувача. Решта статей, а також доповіді на наукових конференціях є самостійними публікаціями дисертанта. Усі вони отримали схвальні відгуки рецензентів відповідних наукових видань і учасників обговорень на науково-практичних конференціях.

Значення для науки і практики одержаних автором результатів. Практичні напрацювання, одержані в ході дослідження, полягають, насамперед, в обґрунтуванні й експериментальному підтвердженні дієвості педагогічних умов, які сприяють формуванню правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю. Вони можуть слугувати подальшому розробленню функціональної системи формування правової свідомості

і правових знань майбутніх фахівців різних галузей аграрного сектору й інтеграції її у процес їхньої професійної підготовки у вітчизняних закладах вищої освіти.

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Результати дослідження можуть бути використані для розроблення навчальних посібників і методичних рекомендацій з подальшим їх використанням у освітньому процесі закладів аграрної вищої освіти.

Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях. Основні положення дисертації викладено в 12 публікаціях, з яких 4 статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 8 тез наукових доповідей.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Структура дисертації охоплює анотацію, вступ, три розділи, список використаних джерел і додатки.

У Вступі обґрунтовано актуальність теми роботи, сформульовано мету і завдання дослідження, визначено інструментарій наукового пошуку, висвітлено наукову новизну отриманих результатів та практичне значення для педагогічної науки, представлено публікації за темою дисертації й структуру дисертації.

Перший розділ **«Стан наукового опрацювання, джерельна база та методологія дослідження»** складається з трьох підрозділів і містить результати дослідження теоретичних основ формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю, зарубіжного досвіду формування цього феномена, а також розгляд особливостей формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю.

Проаналізувавши здобутки вітчизняних і зарубіжних науковців, їхні теоретичні праці, практики закладів вищої освіти, дисертант констатував посилення уваги до формування й розвитку правової культури майбутніх фахівців.

Привертає увагу позиція здобувача, який, визнаючи важливість і органічний взаємозв'язок усіх функцій правової культури, вважає проте виховну функцію однією з найважливіших, оскільки вона спрямована на формування у майбутнього фахівця навичок правомірної поведінки і дотримання вимог чинного законодавства.

Вважаємо цінним те, що автор акцентує увагу на особливостях проблеми формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю, пов'язаних з продовольчою кризою, нагальними питаннями захисту клімату, біоетикою та іншими питаннями сільськогосподарського виробництва.

Другий розділ **«Науково-методичне забезпечення формування формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю»** також структуровано за трьома підрозділами, а саме: «Педагогічні умови формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю», «Модель процесу формування правової культури майбутніх

фахівців аграрного профілю», «Критерії, показники та рівні сформованості правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю».

Переконливою є авторська пропозиція щодо моделювання процесу формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю, що відображено у розробленій здобувачем структурно-функціональній моделі цього процесу. Модель складається з таких блоків: методологічно-цільовий, суб'єктний, змістово-технологічний, діагностико-результативний, серед яких варто відзначити суб'єктний. Це свідчить про зосередженість дисертанта на ролі людського фактора у формуванні правової культури й розумінні ним активності самих майбутніх фахівців під час формування цього виду культури. З іншого боку, модель відображає можливість алгоритмізації процесу формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю, оскільки передбачає змістово-технологічний блок.

Третій розділ **«Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю»** присвячено аналізу перебігу й результатів експериментальної роботи, проведеної в межах дослідження.

Варто відзначити ретельну розробленість проведення експериментальної частини дослідження, виконаного здобувачем. Під час проведення формувального етапу педагогічного експерименту здійснювалася реалізація визначених і теоретично обґрунтованих педагогічних умов. У процесі проведення формувальної роботи було використано ряд інноваційних технологій навчання (гейміфікація, «Перевернутий клас», технологія міні-проектів, технологія «Процес дизайн-мислення», метод SQ3R, ментальні карти, елементи імерсивних технологій). Проведення експериментальної роботи підтвердило позитивний вплив запровадження комплексу визначених педагогічних умов на формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю.

Зазначені розділи у своїй сукупності логічно представляють послідовність наукового пошуку, здійсненого здобувачем. Вони орієнтовані на досягнення мети дослідження і виконання відповідних завдань. Загалом дисертанту вдалося реалізувати відповідні завдання дисертації й сформулювати логічні узагальнення.

Висновки до дисертації є доволі інформативними, висвітлюють послідовність виконання завдань дослідження й у концентрованому вигляді розкривають його зміст.

Додатки доповнюють текст дисертації, унаочнюють використані методики експериментальної роботи і засвідчують впровадження окремих результатів дослідження.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. На основі розгляду тексту дисертації і публікацій дисертанта можна зробити висновок про відсутність порушень академічної доброчесності. Здобувач дотримувався вимог щодо посилань на літературні

джерела. Використання ідей і результатів інших дослідників покликання на відповідні наукові праці, публікації, періодичні видання тощо.

Дискусійні положення і зауваження до змісту дисертації. Позитивно оцінюючи дисертацію Івашківського Андрія Олеговича, вважаємо за потрібне висловити деякі зауваження і міркування дискусійного характеру:

1. Дисертант узагальнив погляди науковців щодо трактування поняття правової культури і розглядає її як якісний стан правового життя суспільства, відображеного в досягнутому рівні досконалості правових актів, правової і правозастосувальної діяльності, правосвідомості та правового розвитку особистості. На нашу думку, доцільно було б запропонувати власне визначення ключового поняття дослідження «правова культура майбутніх фахівців аграрного профілю».

2. Відзначаючи актуальність роботи, зауважимо однак, що їй бракує врахування реалій воєнного стану на формування правової культури майбутніх фахівців. Варто було б розглянути вплив умов сьогодення, що ще б більше посилило актуальність дисертації.

3. У структурно-функціональній моделі формування правової культури фахівців аграрного профілю (підрозділ 2.2) здобувач виокремлює етапи формування правової культури – мотиваційно-інформаційний, діагностичний, формувально-технологічний. Проте не відзначено, які методи, форми і засоби формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю було застосовано на кожному із цих етапів. Така диференціація сприяла б, на нашу думку, кращому розумінню проведеної формувальної діяльності.

4. Зважаючи на те, що підрозділ 3.1 «Організація експериментальної роботи» є досить невеликим за обсягом, бажано було б об'єднати його із підрозділом 3.2 «Реалізація педагогічних умов формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю у процесі їхньої професійної підготовки», відобразивши в одному підрозділі організацію і хід експериментальної роботи, а в наступному представити аналіз її результатів.

5. На наш погляд, здобувач недостатньою мірою використав потенціал візуальних матеріалів – таблиць, діаграм, гістограм. Зокрема, це було б доречно у підрозділах 1.1. і 2.3, що дозволило б сконцентрувати дані, які представлені у текстовій формі, і полегшило б їх сприйняття.

Водночас усі висловлені зауваження і міркування мають характер побажань, жодним чином не применшують значущості отриманих здобувачем результатів і можуть слугувати перспективними питаннями для подальших наукових досліджень. У цілому дисертація заслуговує на високу загальну оцінку, оскільки запропоновано нове вирішення проблеми формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю.

Висновок. Аналіз дисертації та опублікованих праць надає підстави для висновку про те, що дослідження на тему: «Формування правової культури майбутніх фахівців

аграрного профілю» є самостійним, завершеним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення для педагогічної науки і практики. Вважаємо, що дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (зі змінами), а її автор Івашківський Андрій Олегович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка».

Офіційний опонент завідувач кафедри педагогіки Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор Людмила ЦИБУЛЬКО